

***Les veus del Pamano* - Jaume Cabré**

Hi ha autors capaços de compondre un solo d'oboè que posa la pell de gallina durant quinze segons. D'altres, molts menys, excel·leixen a l'hora d'oferir una peça de cambra on els violins estableixen un diàleg apassionat i rigorós amb el contrabaix. Ara bé, escassegen els autors que, com Jaume Cabré, són capaços d'enfrontar-se amb èxit a una simfonia. Perquè *Les veus del Pamano* és una simfonia. No tant en el sentit del *tempo* o dels moviments, sinó en l'ús de diferents instruments o, més ben dit, de grups d'instruments que conflueixen de manera harmoniosa en un text que cal adjectivar, ara canviant de gènere musical, de polifònic.

En efecte: sota la batuta de Jaume Cabré s'encavalquen dues veus: la primera, orquestral, que serpenteja a través de la guerra civil i els seus encontorns; la segona, situada en l'actualitat, que busca la primera, hi conflueix i se'n separa per reunir-s'hi més endavant. Un pianista virtuós en diàleg permanent amb la complexitat de l'orquestra. L'orquestra... Parlem-ne, de l'orquestra. Esmentem, per exemple, el violoncel que toca la música trista del mestre de poble de postguerra, els violins que coincideixen en l'amor correspost, el contrabaix sinistre del falangisme sense complexos, el flautí de les convencions farisaiques, els fagots del contraban antic, les flautes sibil·lines de les maniobres religioses; els trombons del caciquisme, les trompetes dels orgasmes, la tuba de la mort; i encara, els timbals del maquis; i, a l'últim, el triangle del gat, personatge empàtic i lleugeríssim.

Les veus del Pamano assumeix amb humilitat, però també amb coratge, l'herència de la novel·la del segle dinou, i hi afegeix un polsim de contemporaneïtat. Per començar, hi ocorren fets, i fets de gran tradició novel·lesca, com ara adulteris i assassinats. El pes de la intriga recau sobre Oriol Fontelles, un personatge amb clarobscur, més ben dit: un dels personatges més paradoxals que poden trobar-se en la literatura catalana recent, que es perfila amb cautela en la ment del lector. La reversibilitat entre el traïdor i l'heroi, un tema molt estimat per Borges, podria ser un subtema del llibre. Però ja hem parlat de l'herència de la novel·la clàssica: quan Jaume Cabré planteja un problema, no és per deixar que el lector el resolgui a la seva manera, amb aquella irresponsabilitat tan fàcil de l'*opera aperta*, és a dir, inacabada, irresolta, abandonada. Fa vint-i-cinc segles que Aristòtil va assenyalar que són molts els autors que saben nuar, però pocs els que dominen l'art del desenllaç. Doncs bé: a *Les veus del Pamano* no hi queden caps-i-puntes, sinó que totes les giragonses de la trama estan

perfectament preparades i executades. El lector se sent còmode tot seguint un itinerari organitzat fins als últims detalls, no pas deixat de la mà de l'autor en la selva de la ficció amb provisions per a quatre dies i un pergami rosegat pels corcs. Si a *Les veus del Pamano* hi ha diferents versions d'uns mateixos fets és per augmentar la intriga, no pas per embolicar la troca a la babalà: a l'últim, hi ha una sola versió perquè les coses succeeixen d'una sola manera i no hi ha res més relatiu, en aquest centenari d'Albert Einstein, que la relativitat. Cabré dosifica la informació, prepara amb cura les escenes més memorables, desplega la trama amb saviesa artesanal; i, per assegurar-se l'encert, incorpora elements de la novel·la popular, com ara un manuscrit trobat o un fill perdut; o, si ho preferiu, un fill retrobat amb altres cognoms. Però a *Les veus del Pamano* també hi ha rastres de la novel·la del segle vint: sintagmes que es repeteixen de manera invariable quan apareix un determinat personatge, com un sortilegi o un estigma; el cop d'efecte d'iniciar la novel·la pel final; el deseeiximent respecte d'alguns personatges, com si a l'autor el fatigués mantenir suspesa la seva pròpia incredulitat.

Mentre sona la música, els personatges ballen i es desplacen pel poble literari (inexistent i, doncs múltiple) de Torena, al Pallars Sobirà, i fan escapades a localitats tan reals com Barcelona, el Vaticà o Burgos. Oscar Wilde sostenia que les dones amb passat no tenen futur. Elisenda Vilabré demostra que es poden tenir totes dues coses a canvi de perdre'n alguna altra de més estimada. A *Les veus del Pamano*, tres dones fan avançar la història. Una és Elisenda, naturalment, però n'hi ha dues més –unides per la pedagogia– sense les quals la novel·la no existiria: la mestra i la dona del mestre. Altres personatges són una barreja de caràcters i titelles: Valentí Targa, Marcel Vilabré, el tinent Marcó, el monjo Arnau. Personalment sento debilitat pels personatges secundaris que viuen entre gestualitats i malentesos, com Bibiana o Jacinto. I; és clar, per Tina Bros, que és definida a la novel·la de la manera següent: “Una mestra grisa, amb problemes de pit, amb problemes de fill, amb problemes de marit i amb problemes de pes, (que) s'està convertint en un detectiu que enumera el rastre d'un heroi imprecís.”

Fins aquí encara no hem pronunciat una paraula d'origen musical que no pot faltar en cap discurs pronunciat per un crític seriós. Em refereixo, és clar a *leitmotiv*, és a dir, a l'ombra que plana sobre tota la novel·la. *Les veus del Pamano* és una novel·la sobre la guerra, com altres de recents. Ara bé: si *Pa negre* novel·la l'instint de supervivència; si *Soldados de Salamina* ofereix una mirada conciliadora, *Les veus del Pamano*, en canvi, gira a l'entorn de les dificultats del perdó, de la impossibilitat de l'oblit i, potser, a l'entorn de la impossibilitat del perdó. Perdó polític i perdó

sentimental. En aquest sentit, cal recordar la sentència de Bibiana de casa Moros de Baiasca, recollida en un dels epígrafs: “No se sap mai lo final de la desgràcia”. Passa la guerra, passa la postguerra, arriba la democràcia, girem el tombant de segle, els personatges envelleixen o moren, però el record no s’esvaeix: hi ha carrers que no es trepitgen, noms que no es pronuncien, cases que no es poden visitar. Les ombres del passat són ben vives, ja que els morts moren una i cent vegades en el record dels que han sobreviscut. Com diu el narrador en una altra banda, “Tothom, a Torena, tenia una mirada esmolada d’odiar tant, de callar tant durant tant de temps”. Heus aquí la memòria, aquest altre gran tema, representat en les làpides del cementiri, que en poques paraules mostren una jerarquia minuciosa i uns rituals exactes d’extinció i conservació. La memòria de les làpides, sobre les quals els enterramorts, els Serrallac, mantenen converses hamletianes, epílegs de tots les trajectòries vitals. Al capdavant, de la mort es pot discutir tot, tret de la data.

Resumim: *Les veus del Pamano* és una investigació, però és també la crònica dels avanços irregulars d’aquesta investigació i és, paral·lelament, una mirada sobre la dona a qui l’atzar converteix en investigadora. La trama, arborescent i voraginosa, desplaça el lector endavant i endarrere en el temps. Les peces van encaixant amb precisió: les pistes falses i autèntiques estan escampades en les dosis requerides. Jaume Cabré ha imaginat una història memorable, i després l’ha transformada en cristalls de calidoscopi que cada lector ha de reunir i recompondre pel seu compte, en un pacte dinàmic i plaent.

La literatura catalana no disposa de gaires autors com Jaume Cabré. Va començar a publicar fa més de trenta anys. Ha cultivat sobretot la novel·la, però ha publicat quatre llibres de contes i ha participat en una desena de guions per a televisió, ràdio i cinema. Pel que fa a la novel·la, hem de certificar que no passen menys de sis anys entre una i la següent. Potser és el moment de recordar un parell de títols: *Fra Junoy o l’agonia dels sons* (1984) i *Senyoria* (1991); totes dues, per cert, van merèixer aquest Premi de la Crítica. No és difícil trobar-hi elements en comú: les narracions en paral·lel, els salts cronològics, l’interès per la música, el tema de l’innocent condemnat o, en altres paraules, de l’arbitrarietat de la justícia –o del poder-, uns temes i unes estructures que aproximem Cabré als autors del boom sud-americà. Afegim-hi que entre *L’ombra de l’eunuc*, de 1996, i *Les veus del Pamano* s’han escolat un recull de contes (*Viatge d’hivern*), un assaig (*El sentit de la ficció*) i una obra de teatre (*Pluja*).

Jaume Cabré no practica l'escriptura automàtica ni els divertiments de cap de setmana. Assumeix tota la responsabilitat com a escriptor i deixa la novel·la armada i enllestida. Certament, el lector hi té un paper actiu, com en tota obra literària que mereixi aquest nom, però l'arquitecte és Cabré. L'any 1992, quan va recollir el premi Prudenci Bertrana, va declarar que la novel·la *Senyoria* era més complexa d'escriure que no pas de llegir. En aquest sentit, podem afirmar que, al contrari que altres autors, Cabré treballa a favor del lector. Si em permeteu una altra remarca, potser igualment innecessària, afegiré que Cabré treballa a favor del lector que li agrada llegir. O, per dir-ho amb totes les paraules, Cabé treballa a favor del lector que li agrada llegir i que encara creu en les obres de ficció.